

היש פשע מאורגן בישראל?

פרופ' (אמריטוס) מנחם אמיר*

המאמר סוקר את תולדות הפשע המאורגן בישראל. הויכוח, כפי שהתנהל בועדות חקירה רשמיות אך בעיקר דרך העיתונות, נסב על שאלת קיומו של הפשע המאורגן ועל אופיו. השלטון הגיב לכתבות בעיתונות בהכחשה או בהגדרה מצומצמת של התופעה. אך במקביל, הקים ועדות חקירה, וכן יחידות מיוחדות במטרה, בעלות שמות המטשטשות את מושא חקירתן האמיתי. במהלך הדיון נדון גם תאור ואפיון הפשע המאורגן בישראל, לדורותיו עד לימינו אלה.

1. בעיית ההגדרה
2. השלב העיתונאי - תחקיר
3. שלב ועדות החקירה
4. התקופה ה"מדעית"
5. העידן החדש
6. העתיד

* המכון לקרימינולוגיה, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים.

שאלה זו עולה בעיון ובמחקר על פשע מאורגן בישראל מאז תחילת העיסוק בנושא. כמו במקומות רבים בעולם המערבי שחקרו את הנושא, שאלה זו מתקשרת לארבעה היבטים נוספים הקשורים בעיון ובמדיניות בנושא פשע מאורגן.

ראשית, קיים ויכוח סמנטי לגבי הגדרת "פשע מאורגן", וניכר הכשלון להבחין בין "פשיעה מקצועית", "פשיעה מאורגנת" ו"פשע מאורגן".¹ מקובלת כיום ההבחנה שפשע מאורגן הוא סוג אחד, של פשיעה מאורגנת,² המשוכלל ביותר מבחינה ארגונית.

שנית, ידוע הזיהוי המוטעה של פשע מאורגן עם המאפיה האיטלקית או האיטלקית - אמריקאית. אם לא זהו יסודות ותכונות של המאפיות הללו הועלתה הדעה כי אז פשע מאורגן לא קיים, אלא "פשע חמור" או מקצועי.³

שלישית, קיימת התפיסה של פשע מאורגן כתופעה אתנית, בעיקר של מהגרים. תפיסה זו עדיין שולטת בארה"ב ובכמה ממדינות המערב. בישראל קבוצות עדתיות מסוימות זהו כמככבות עיקריות בפשע המאורגן הישראלי, וזאת בכתבות העיתונאיות על הנושא.⁴

רביעית, קיים ההיבט של הקשר בין הפשע המאורגן והשלטון. בדרך כלל, עולים בהקשר זה הנושאים של שחיתות השלטון, ושל כשלון מערכת אכיפת החוק והמשפט לטפל בתופעה.

קיימות הגדרות רבות ושונות של פשע מאורגן שהתבססו על אחד מארבע ההיבטים שהוצגו למעלה. ממילא יש צורך בהגדרה ברורה לפני כל עיסוק בנושא. בהתבסס על ההגדרות הרבות שנתנו לפשע מאורגן והמתייחסות לנושא הארגון ופעולותיו הכלכליות והאחרות,⁵ מוצגת להלן הגדרת פשע מאורגן שתשמש את הדיון שלפנינו:

- פשע מאורגן הוא מערכת ארגונית נמשכת, ללא אידיאולוגיה חברתית פוליטית, של עסקים פליליים ולגיטימיים, שנוצרה ומופעלת על ידי קבוצות של יחידים, בדרגות גודל שונות או על ידי רשת של קבוצות המשתפות פעולה מרצון או מכפייה, הפועלות באותו תחום עסקי או באותו אזור או אזורים סמוכים ולעתים אף רחוקים.

- בקבוצות אלה יש מגבלות לגבי גיוס חברים ולעתים אף טקסי חברות, והן מתארגנות על בסיס אתני, דתי, אקולוגי, נסיון חיים משותף או תכונות אופי רצויות של החברים, או על פי שיקולי מיומנות. הקבוצות מתארגנות ומפתחות בהתאם לשלבים שונים של התארגנות, מערכת ארגונית של חלוקת עבודה וספציאליזציה של תפקידים, יחסי כח ושליטה היררכיים ונורמות של פרסטיז' והישגים ("כבוד").

1 על הבחנה זו ראה מ' אמיר "פשע מאורגן" פלילים ד (1994) 189-221.

2 על בעיית ההגדרה של פשע מאורגן הבחנות ומחלוקות תאורתיות ויישומיות ראה מ' אמיר, שם.

3 לגבי ישראל ראה דו"ח מ' שמגר "דו"ח היועץ המשפטי לממשלה בקשר לכתבות על הפשע המאורגן" מדינת ישראל, משרד המשפטים (ספטמבר 1971).

4 "הארץ" 1971, 1972, ובמחקרים אקדמאים על פשע מאורגן בישראל. ראה למשל סיכום אצל

5 M. Amir "Organized Crime in Israel", *Transnational Organized Crime* 2(4) (1996) 21-39.

6 ראה אמיר, לעיל הערה 2.

מטרת הארגון היא, ראשית, להבטיח רווחים קבועים, ואם אפשר מיידים וגבוהים, אך נסתרים, ושנית, להגיע לידי הצבר כח כלכלי ו"פוליטי" על מנת להגיע, אם אפשר, לפיקוח בלעדי בשווקים או להסדרי קרטל בנייהולם, או לקידומם ולהבטחתם של הזדמנויות ושל יתרונות כלכליים מעסקים מיוחדים, אך אם אפשר גם רב גוניים ולפיקוח עליהם, ואשר מעורבים בהם - לעתים מרצון לעיתים בכפייה - ספקים, מועסקים, שותפים, צרכנים, מתחרים, או קורבנות שנבחרו לניצול כלכלי לשם רווח.

מקורות ההכנסה של פשע מאורגן הם:

1. סחיטה וארגון הסחיטה (protection). ארגון - עד כדי השתלטות - על פעולות פליליות, על קבוצות וארגונים, בעיקר בתחום ה"vices", ייזום פעולות ועסקים כאלה, כלומר: מימון, ייצור, הספקה או הגנה על הייצור,
2. הספקה של מצרכים ושירותים לשווקים בלתי חוקיים שנוצרו על ידי איסורים נורמטיביים וחוקיים וכתוצאה של מדיניות של קיצוב או מכסים,
3. מתן שירותי תיווך מוזמנים או כפויים שאינם נגישים כמו: כסף, משפט-צדק, כוח-אדם, שקט תעשייתי,
4. הספקה לגיטימית או כפויה של מצרכים ושירותים לגיטימיים לשווקים לגיטימיים,
5. חדירה והפעלה של שווקים אלה באופן ישיר או עקיף (למשל דרך איגודים מקצועיים).
6. רווחים שנוצרים מפעולות פליליות רגילות כמו שוד, הונאות וכיוצא בזה.

הפשע המאורגן מונע או מקטין תחרות עימו בתחום עסקי או גיאוגרפי ושואף לפיקוח על עסקים או על טריטוריות. הישרדותם של הארגון ועסקיו, משך קיומם והרחבתם וכן השתלטות על שווקים ושטחי פעולה נעשים על ידי שימוש רציונלי ושיטתי בשחיתות ובאלימות. כלומר, תוך ניצול רציונלי ושיטתי של חולשות אנוש כמו: רצון להנאות, לרווח ולכח, ופחד של צרכנים מרצון או קורבנות שלא מרצון, כמו כן תוך ניצול אי יעילות, חולשה ונכונות להשחתה של זרועות השלטון והמוסדות המפקחים, של עולם העסקים וארגוני העבודה, של פוליטיקאים ומנגנונים פוליטיים, ואף של קבוצות פליליות מתחרות או עסקים לגיטימיים ובלתי לגיטימיים מתחרים בארגון. האלימות והשחיתות מטרתן לנטרל ולשתק את כוחם של הגופים הללו או להשפיע על הכרעותיהם הקשורות בארגון הפלילי, בחבריו ועסקיו, ואף על מנת לעשות עימם עסקים. מטרת אלה מושגות בעת הצורך, על ידי שימוש בהפחדה, סחיטה, איום או שימוש ממש באלימות אסטרטגית וטקטית נגד אנשים, קבוצות וארגונים, נגד רכושם או המוניטין שלהם.

הגדרה כללית זו, שנבעה מתוך חקר בבליוגרפיה מקיפה על פשע מאורגן - על הארגון, הפעולות והעסקים של פשע - מאורגן - כוללת לכן יסודות של הגישות הארגוניות והכלכליות, כן מציינת כמה תנאים הכרחיים לעליה, לקיום המשכיות ולהרחבה של ארגוני פשע מאורגן ועסקיהם. ההגדרה כוללת גם מה שאפשר למצוא בהגדרות סוציולוגיות ומשפטיות של התופעה.

הגדרה כללית ומפורטת זו מדגישה את המשכיות (continuity) הארגון ויציבותו (durability), את המשכיות עסקיו ואת הרציונליות של הארגון: חלוקת עבודה, היררכיה של יחסי כח בתוך הארגון ובין ארגונים, וכן שיטת פעולותיו ואופי היחסים (אלימות ושחיתות), החשובים להשגת מטרותיו הכלכליות שהן: רווח וכח בעולם העסקים הפלילי והלגיטימי, בתחום העבודה, במערכת המפקחות והמסדירות השונות ובזירה הפוליטית.

למעשה, מוצע כאן טיפוס אידיאלי (ותיאורי) של הגדרת פשע מאורגן. כלומר, של פשע מאורגן

מאד (לעתים מכונה "סינדיקט") בירוקרטי ומונוליטי בנוסח ה"יקוזה" היפני או ה"מאפיה" האיטלקית, ושאליו אפשר להשוות כל קבוצה או ארגון קונקרטיים. גישה זו מניחה, אפוא, רצף של מבנה ארגוני שמתפתח לאורך זמן, וכך אפשר - לגבי כל ארגון קונקרטי - לתאר את התפתחותו ההיסטורית ולבודקו באופן אמפירי.

2. השלב העיתונאי - תחקיר

נחזור לשאלת קיומו של הפשע המאורגן ופעולותיו בישראל. כאמור, מלכתחילה הכחיש השלטון, בעיקר המשטרה, את קיומו של פשע מאורגן בישראל. במשך זמן רב הצליחו מאמצי השלטון לפקח על נגישות למידע על התופעה, וכמו במקומות אחרים רבים היתה זו התקשורת בעיקר העיתונות, שחקרה ודיווחה על הפשיעה המאורגנת לסוגיה, כאשר היא נעזרת בכמה חוקרים אקדמאים ובמחקריהם לתאור והבנת הנושא.

נושא הפשיעה המאורגנת עלה אצלנו בשנות ה-60 כבעיה פוליטית חברתית בעקבות דיווחים בתקשורת על שדירות, פריצות, התפתחות שווקים של רכוש גנוב או שווקים של סחורות וחפצים שהוברחו לארץ. בדיווחים הללו הצטיירה תמונה של קבוצות שעסקו במאורגן בתחומי פשיעה אלה, וכן עלו גם שמות של "מפיוזים" סנדקים, שהנהיגו קבוצות של ילידי הארץ או כאלה שהוריהם היגרו לישראל, בעיקר מארצות האיסלאם. חשוב לציין את כתבותיו של רן כסלו בעיתון "הארץ"⁶ אשר תאר את הפשע המאורגן בעיקר באזור תל-אביב, כשהוא משתמש בספרו של מריו פוזה "הסנדק" כמודל לתאור המצב בישראל, כלומר המודל של המאפיה האיטלקית-אמריקאית. הכתבות מתארות קבוצות העוסקות בגבייה מאורגנת של דמי חסות ("פרוטקשן"), גניבות ומכירות של רכוש גנוב. לקבוצות אלה יש התכונות הארגוניות העיקריות של פשע מאורגן: מנהיגות, חלוקת עבודה, קביעות והמשכיות של הארגון ופעולותיו הכלכליות, מערכת עונשין אלימה ואלימות נגד מתחרים ו"אויבים". נרמז כבר על קשרי שחיתות עם מנהיגים פוליטיים ופקידי הרשות ברמה המקומית (עירונית).

הרעש הציבורי שגרמו כתבות אלה, בצד העלייה בפשיעה המאורגנת הביא לכתיבת דו"ח בנושא על ידי מי שהיה אז היועץ המשפטי לממשלה (דו"ח שמגר)⁷. גם דו"ח זה השתמש במודל האיטלקי-אמריקאי של פשע מאורגן כאשר הוא נשען על המחקר הסוציולוגי הראשון שהתפרסם אז על פשע מאורגן בארה"ב. מאחר ולא נמצא דמיון בין מבנה ואופי הפשע המאורגן האמריקאי ובין מה שמצא שמגר (שהתבסס על המידע שקיבל מן המשטרה), הייתה מסקנתו: יש פשיעה מאורגנת בישראל אך לא פשע מאורגן.

שמגר עשה נכונה את ההבחנות החשובות במיון התיאורטי והמחקרי של פשע מאורגן: בין ההיבט הארגוני ותוכן-אופי הפעולות של הארגון. הוא קובע שלא אופי ההתארגנות אלא אופי הפעולות היא הקובע את מהות התופעה של פשע מאורגן. אלא שחוקי R.I.C.O האמריקאים שנועדו להלחם בפשע מאורגן הדגישו את האופי הארגוני ונתנו בו סימנים תחת המושג המשפטי

6 ר' כסלו, הארץ, אפריל-יוני 1971, אוגוסט-ספטמבר 1972.

7 מ' שמגר, לעיל הערה 3.

של "קשירת קשר" (Conspiracy), המניח קשר בין אנשים הקשורים יחד לביצוע פעולות ועסקים פליליים. כלומר בדרך מעגלית הגדירה חקיקת R.I.C.O את הפשע המאורגן לא רק בהיבטיו הפונקציונליים התפעוליים, עסקיים - אלא גם בהיבטיו הארגוניים של המושג.⁸

שמגר גם מבחין בין פשיעה מאורגנת ופשע מאורגן, כאשר אפשר להבין מן הדו"ח שפשע מאורגן הוא סוג מסוים של "פשיעה מאורגנת", אלא שהוא מיחס למושג משמעות טכנית-מקצועית ולא חברתית. כמשפטן, כמי שאחראי לקביעת מדיניות בנושא, זאת ראה נכונה מצידו של היועץ המשפטי לממשלה, עם זאת, היא מצומצמת, שהרי הרקע החברתי של המשתתפים (חברתי, אתני ותיקים או מהגרים וכו') הוא חשוב להבנת התופעה, כמו גם התנאים החברתיים שמעלים אותה. למשל, בקבלו את הגדרתו של Cressey⁹ שתאר וניתח לראשונה את תופעת הפשע המאורגן בארה"ב, הוא מציין את עיקר פעולותיו בעסקים הקלאסיים של הפשע המאורגן - בהספקת מצרכים ושירותים לשווקים. אלא שאין הוא מציין שאלה הם שווקים הנוצרים כתוצאה מביקוש למצרכים ושירותים שהם נדירים מפני היותם אסורים חוקית, או בגלל מדיניות כלכלית של קיצוב, או עקב מכסים גבוהים על מצרכים מיובאים. לאחר מחקרו של Cressey, הופיעו המחקרים האחרים שהראו שפשע מאורגן ידו בכל מה שעשוי להכניס רווחים בכלכלה הרשמית החוקית, האפורה והשחורה.

שמגר הדגיש, כפי שהדגישו החוקרים בזמנו, את יסוד השחיתות כמאפיין העיקרי של פשע מאורגן, המאפשר את קיומו והמשכיותו. דיונים תיאורתיים ומחקרים אמפיריים הראו שישנם שלבים של פשע מאורגן בו השחיתות אינה נחוצה לקיום הארגון ופעולותיו.

שמגר "נפל כאן בפח" התיאורטי שטען שהמודל האמיתי של פשע מאורגן הוא "הסינדיקט הפלילי" בנוסח המאפיה האיטלקית האמריקאית. אך כבר לפני המחקר של Cressey, היה ידוע לחוקרים על קיומן של צורות ארגוניות אחרות של פשע מאורגן כמו זו של יחסי פטרון-קליינט (סנדקות), שאותה תאר רן כסלו בדמותו של "מנטש", ואותה שולל שמגר כצורה ארגונית של פשע מאורגן. או, המבנה הארגוני של הפשע המאורגן היפני ("יאקוזה") או הסיני ("ה"טריאד") וצורות אחרות של פשע מאורגן.¹⁰ גם הדיון שעשה, בטענתו ובטעותו של רן כסלו לייחס רצח של אדם מסוים ל"מפיונר שכונתי" מסוים, אינו מהווה הוכחה שאין פשע מאורגן מסוג מסוים, זה בעל בסיס שכונתי מסוג "הסנדק" באופיו. שמגר טען לגבי "מנטש" כי מדובר רק במתווך. אבל ידוע שפשע מאורגן עוסק בתפקידי תווך (Brokering) בין מערכות כלכליות, חברתיות ושלטוניות וכך קונה לו מקור רווח ו"דריסת רגל" של השפעה במערכות אלה.¹¹

באוגוסט 1972 הופיעו תחקירים עיתונאיים נוספים של רן כסלו בעיתון "הארץ", על התפתחויות בפשע מאורגן בישראל.¹² הוא תיאר התפתחות של שווקי סמים, בעיקר חשיש אך גם הרואין, שכלל רשתות העוסקות בהברחה, מכירה והפצה של סמים, עליה של ארועי אלימות

8 W. Schmidt "The R.I.C.O Act: An Analysis of the confusion in its application" 33 Vanderbilt L.R. (1984) 213-266.

9 D. Cressey *Theft of a Nation* (Harper, 1969)

10 ראה דיון אצל אמיר, לעיל הערה 2.

11 על מקום ותפקוד השחיתות בפשע מאורגן ראה סיכום אצל:

M. Amir "Corruption in Organized Crime" in *Corruption in a Changing World* (U. Berlinsky et al, ed.) Vol. I, (Jerusalem, 1994)

12 ראה לעיל הערה 5.

הקשורה בשווקי הסמים, ועליית פשעים הקשורים בצריכה, מכירה והפצת סמים. זאת, במקביל להמשכיות והרחבה של עסקי ה"פרוטקשן". התפתחויות אלו הביאו להתפתחות של אלימות פנימית (תוך-ארגונית) וחיזונית (בין ארגוני פשיעה ושל ארגונים נגד מתחרים).¹³

ב-1973 פרסם אבי ולנטין שוב סידרת מאמרים על פשע מאורגן בישראל בעיתון "הארץ"¹⁴ מה שתיאר הוא קיומן של קבוצות מקומיות בכל הארץ העוסקות בסמים, ברכוש גנוב, בהברחות, וזהו מנהיגי הקבוצות ותוארוו תחרויות אלימות על שווקים ואזורי פעולה, תוך נסיון ליצור בהם שליטה.¹⁵ הכתבות גם תיארו את הנסיונות הכושלים של קבוצות פשע מאורגן יהודי שמקורן מעבר לים (בעיקר צרפת) לחזור לתחום עסקי הפשע המאורגן בארץ (בעיקר בתחומי ה"פרוטקשן", הימורים בלתי חוקיים, והפצת סמים). כמו כן צוינה מעורבותן של קבוצות מאורגנות בשוד בנקים ומלטשות יהלומים, פריצות וגניבות ממחסנים כדי לממן יבוא וסחר בסמים. חשוב בכתבות אלה הוא התאור של תכונות נוספות של פשע מאורגן: השקעת רווחים מעסקים פליליים בעסקים לגיטימיים, וקשרים של שחיתות עם אנשי משטרה ופקידים בשלטון המקומי.

חשוב לציין, שהכתבות נמנעו מהגדרה ברורה של פשע מאורגן, זאת כדי להמנע מויכוח לגבי הנושא שהיה מביא את השלטונות להקטין את החומרה של התופעות שהמאמרים בעיתון ניסו להציג. אך, כאמור, התכונות האופייניות של פשע מאורגן הזוכרו, כגון: רציונליות בארגון ובפעולות, אלימות סיסטמית, וכאמור, הנסיון ליצור שליטה בשווקים פליליים או באזורים גאוגרפיים בהם פעלו שווקים אלה והארגונים שעסקו בהם.

בין השנים 1973 ל-1977 התקשורת, בעיקר העיתונות הכתובה, המשיכה לדווח, אם כי לא בעקביות, על תופעות הפשע המאורגן בארץ. לכן פשע מאורגן לא הפך לנושא, לבעיה ציבורית, אלא רק שלוחותיו - שימוש וסחר בסמים והאלימות הכרוכה עימם, ולעתים גם שחיתות ברמה מקומית.

3. שלב ועדות החקירה:

בעוד המשטרה מכחישה פומבית את קיומו של פשע מאורגן בארץ למרות המידע שהעיתונות וכמה אקדמאים מציגים לה (וגם הם מתבססים על חומר שמודלף להם מן המשטרה), הרי באופן חבוי היא נכנעת ללחץ ציבורי לחקור את הבעיה. ואכן המשטרה מקימה ב-1976 ועדת חקירה פנימית שכונתה "ועדת בוכנר",¹⁶ שנועדה לחקור את ה"פשיעה החמורה".

דו"ח הוועדה שוב אישר את תאורי העיתונות והאקדמאים על קיומו של פשע מאורגן בישראל. הוא הוסיף גם מידע על ארגון של "גניבות חקלאיות" (כלי עבודה, תוצרת חקלאית, עופות, בהמות

13 לשם הרחבת היריעה וניתוח ראה אמיר, לעיל הערה ג' 1995 ובבליוגרפיה שם; וכן M. Amir, Organized Crime and Violence", Studies in Crime and Crime Prevention (1995) 86-105

14 א' ולנטין, פשע מאורגן בישראל, הארץ, אוגוסט 1973. בניתוח החומר נעזר מר ולנטין בכותב מאמר זה

15 תכונת הבלעדיות, כלומר נסיון ליצור שליטה על תחום עסקי או גאוגרפי היא אחת התכונות העיקריות, אם לא העיקרית שמאפיינת פשע מאורגן.

16 כשמו של ראש יחידת החקירות במשטרת תל-אביב שעמד בראש הוועדה, ר' בוכנר דו"ח פנימי: פשיעה חמורה בישראל, משטרת ישראל, 1976.

וכו'), זאת על ידי קבוצות מעורבות של יהודים וערבים. קבוצות אחרות, בחלקן גם כן מעורבות, התמחו בגניבות ומכירה של חומרי בנין, או גניבה ומכירה של מכשירי חשמל, ועוד. גם ועדה זו ציינה את קיומם של קשרים מושחתים בין מנהיגי קבוצות פליליות ופקידי רשויות מקומיות, שומרים ומוכסים בנמלים.

מתיאור הקבוצות אפשר לדעת על מוצאם של חבריהן. רבים, יחסית, הם ילידי הארץ ותיקים או שהוריהם היגרו מארצות ערב, לאחר הקמת המדינה, וכמה מהם החלו את הקריירה הפלילית שלהם מאז הוקמה המדינה. עד אמצע שנות ה-50 הם עסקו בשוק שחור, מכירת רכוש גנוב וסחיסות שהתפתחו לכדי "פרוטקשן" מאורגן השליט על אזורי סחיסה.

ההמשכיות הזו של הקבוצות האתניות שהיו מעורבות בפשע מאורגן מהקמת המדינה ועד לכתבת "דו"ח בוכנר" (ואחריה)¹⁷ הביאה גם בארץ לתפיסה של הפשע המאורגן בישראל כתופעה אתנית עדתית,¹⁸ כפי שהיה בארה"ב, ולא קשורה הנובעת מתנאים כלכליים¹⁹ ו/או חברתיים.²⁰ החשיבות של "דו"ח בוכנר" היא גם בהמלצותיו, בעיקר בתחום המודיעין, וההחלטה להקים יחידה מיוחדת, "היחידה לחקירת פשעים חמורים", שאחראית לחקירת פשיעה מאורגנת ופשע מאורגן. כמו כן, מחלקת המודיעין של המשטרה נדרשה להתמקד בכמה יעדים, אנשים ופעולות, שנחשדו כקשורים ב"פשיעה החמורה".

המשך התחקירים העיתונאיים בנושא הפשע המאורגן הביא ב-1978 להקמת "הוועדה לבירור הפשיעה בישראל", הידועה בשם "ועדת שימרון" (שהיה היועץ המשפטי של הממשלה).²¹ הוועדה קיבלה מנדט לחקור את כלל הפשיעה בישראל, כולל המצב בבתי הכלא, אך לא דווקא התמקדות ב"פשיעה החמורה" ובפשע מאורגן. הוועדה כללה את הראש לשעבר של השב"כ, מנהל המכס ומנהל מס הכנסה. דו"ח הוועדה מתאר את דפוסי הפשיעה ומגמות הפשיעה כלפי החברה מנקודת מבט של שכיחות, דפוסיים וטיפוסי פשיעה. הוועדה אישרה את אשר היה כבר ידוע, ותארה את פעולותיהן של קבוצות מאורגנות בתחומי ה"פרוטקשן", הברחות, שווקי רכוש גנוב, פעולות מאורגנות בתחום הריבית הקצוזה, סחר והפצת סמים, וחדירה אל עסקים לגיטימיים והפעלתם. כמו כן הוזכרו פעולות אלימות מאורגנת בין קבוצות ונגד אחרים.

תשומת לב מיוחדת ניתנה בדו"ח להיבט מהותי ומרכזי של פשע מאורגן – שחיתות.²² בנושא זה ביקר "דו"ח שימרון" את "דו"ח שמגר", שהוזכר לעיל, בכך שביטל את קיומו של פשע מאורגן בישראל בטעונו שלא נמצאו מקרים של שחיתות בגוף המחוקק ובמערכת המשפט (אלא רק כמה מקרים של שחיתות בקרב שוטרים ופוליטיקאים ואנשי ציבור ברמה המקומית). בדו"ח שימרון נכתב על שחיתות גם ברמה הפוליטית הלאומית. זה התקיים בצורה של "קשרים חברתיים" ו"עזרה הדדית" בין בעלי עסקים גדולים, מנהיגים פוליטיים גבוהים, וקציני צבא גבוהים.

17 הפשע המאורגן של ילידי הארץ (יהודים) נמשך עד היום, אך כפי שנראה תשומת הלב הציבורית והמחקרית עוברת משנות ה-70 לקבוצות חדשות של מהגרים.

18 ראה A. Badinsky, *Organized Crime* (1994), ובביליוגרפיה שם על הנושא האתני.

19 ראה כדוגמא: T. Schelling "What's the Business of Organized Crime" 40 *American Scholar* (1971), 543-552; Fiorentini L. and Peltzman S. (Eds.), *The Economics of Organized Crime* (Cambridge 1992).

20 ראה כדוגמא: A. Smith "Paragons, Pariahs and Pirates" *Crime and Delinquency* (1980) 358-386, לעיל הערה 2. וראה סיכום אצל Amir, לעיל הערה 2.

21 א' שימרון, הוועדה לבירור הפשיעה בישראל, משרד המשפטים, 1978.

22 על נושא השחיתות בפשע מאורגן ראה: M. Amir "Corruption and Organized Crime", in *Corruption in a Changing World: Comparisons Theories and Controlling Strategies* (Berlinsky et al, eds) (Jerusalem 1992), Vol. 1, 3-15.

בעוד שלא צוינו מקרים של שוחד ממש, הדו"ח רמז על קיומו של "פטרונז" פוליטי, אם כי מקומי, בצורה של תרומות כספיות של כמה "דמויות מפיוזיות" למפלגות פוליטיות, או של הבאת בוחרים לקלפיות כחלופין לרשימות בעסקים. בעוד שגם דו"ח זה נמנע מהגדרה ברורה של "פשע מאורגן", הוא ציין את התכונות העיקריות שלו כפי שצוינו על ידי Cressey²³ וההגדרה שניתנה על ידי היועץ המדעי של הוועדה.²⁴ הדו"ח מציין (עמ' 19) שהחוק הפלילי בארץ אינו כולל קטגוריה של טיפוס פשע של "פשע מאורגן", אלא של "קשירת קשר פלילית". הוועדה לא מצאה שיש פשע מאורגן ברמה לאומית, והיועץ המדעי של הוועדה לא מצא את קיומו של "סינדיקט" (שהוא הדפוס הארגוני המפותח ביותר של פשע מאורגן), היועץ טען שהמודל של "סינדיקט" אינו הטיפוס הארגוני היחיד והאופייני של פשע מאורגן – וכל זה איפשר לוועדה להכריז שיש טיפוס ישראלי מיוחד של פשע מאורגן. החשיבות של הצהרה זו היא בעצם קבלת הגדרה קרימינולוגית של פשע מאורגן, ושל מציאת תכונותיה בזירה הישראלית. אך כדי לסבר את אוזני המשטרה ומשרד המשפטים לנושא, ולאופיו ותכונותיו האופייניות של הפשע המאורגן, כלל הדו"ח תת-פרק מיוחד על הידוע בתאוריה ובמחקר על נושא הפשע המאורגן.²⁵ במטרה להבחין בקיומן של קבוצות פליליות בעלות אופי ארגוני ופעולות של פשע מאורגן ולהדריך להתארגנות ופעולה נגד התופעה. החלק המדעי תאר והסביר את הצורות הארגוניות השונות של פשע מאורגן, למשל המבנה הארגוני בירוקרטי של הסינדיקט או האישי על סנדקות או טיפוס הרשת (Network).²⁶ העדרו של ה"סינדיקט" בארץ הוסבר על ידי היותה של המדינה קטנה מכדי לפתח שוק רחב וארגון גדול שמנהל אותו, העדר כמעט של שחיתות במשטרה ובמערכת המשפט, ובפקידות ברמה המקומית והלאומית. זה מנע פיתוח שווקים פליליים גדולים הנשלטים על ידי ארגונים גדולים המסוגלים להרחיב ולגוון את פעולותיהם הכלכליות הפליליות והלגיטימיות.

מאידך, באזור תל-אביב בעיקר, נמצאו נסיונות להשתלט על שכונות ואזורים נרחבים יותר בתחומי הסחיטה, מכירת קלטות נגינה מזויפות וסחר סמים. נמצאו גם כמה קבוצות שהרחיבו וגיוונו את פעולותיהן הפליליות (סחיטה, גביית חובות אלימה, רכוש גנוב והימורים בלתי חוקיים). היו גם חדרות על ידי השקעות בעסקים לגיטימיים (מסעדות, חנויות בגדים, ייצור ושיווק מזון וכו'). כמו כן נמסר בדו"ח, מה שהיה כבר ידוע קודם, על שיתוף פעולה בין יהודים וערבים בייבוא והפצת סמים ורכוש מוברח אחר. ולבסוף הדו"ח ממליץ על חיזוק והרחבת היחידה המשטרתית ויחידת המודיעין המתמחים בנושא "הפשעה החמורה", שימוש במס־הכנסה כנגד ראשי חבורות וקבוצות פשיעה חמורה.

מאז "ועדת שימרון" ועד תום שנות ה-80 ירד נושא הפשע המאורגן מהכותרות, מה שאופייני לישראל בה בעיות חברתיות עולות ויורדות בצל הבעיות הקבועות של בטחון. בעיות הקשורות בפשע מאורגן עלו מדי פעם לאור ארועים מיוחדים כמו צריכת סמים, אלימות ב"עולם התחתון" כתוצאה מתחרות בין קבוצות של שליטה על שטחי פעולה. מה שעולה בכל זאת כתופעה חדשה

23 Gressey, *Criminal Organization Elementary Forms* (New York 1972)

24 מ' אמיר "מימד הארגון הפלילי", נספח ד' ב"דוח שימרון", ראה הערה 17 עמ' 57-19. אמיר, שם עמ' 57-19.

25 אמיר, שם עמ' 57-19.

26 לשם הרחבה ופיתוח של המבנה הארגוני ופעולות כלכליות פליליות ולגיטימיות של הפשע המאורגן ראה אמיר, לעיל הערה 2.

של פשע מאורגן הם פשעים מאורגנים ופשע מאורגן במגזר הערבי, בעיקר בתחום סחר בסמים, גניבת מכוניות, וגניבות של רכוש ותוצרת חקלאיים. כמו כן עלו מדי פעם כתבות על קשר בין חברי קבוצות פשע מאורגן בארץ עם עמיתים ישראלים ואחרים בחו"ל. זאת בעיקר בתחומים של הברחת סמים וציוד חשמלי. גם נושא זיוף כספים הוזכר מדי פעם בשנות ה-80, בעיקר של דולרים ודינרים.

4. התקופה ה"מדעית"

לאחר דו"ח שימרון נערך ב-1986 המחקר המדעי הראשון על פשע מאורגן בארץ. היה זה המחקר על פשע מאורגן בקרב עולי גרוזיה.²⁷ זאת לאחר שהופיעו כתבות עיתונאיות על פשעים חמורים בקרב עולי גרוזיה, בעיקר של גניבות גדולות, נסיונות שליטה על גניבות של חפצי נוסעים בשדה התעופה, כתבות אלו כללו רמזים שכמה מהעבריינים היו כבר ברוסיה קשורים בפשיעה, כולל זיופי תעודות, מסמכים, וכספים. המחקר על הקבוצה התבסס על חומר מן המשטרה וראיונות בשדה עם אסירים מבני העדה, עם בעלי תפקידים ואחרים שהיו קשורים עם הגרוזינים ובעיות הקליטה והפשיעה שלהם. תשומת לב ניתנה להיבטים מסויימים בשל התרבות ממנה באו, כמו שיחוד פקידי הרשות, מעורבות מאורגנת בהברחות, התארגנות עם מנהיגות חזקה אך מעורה בקהילה. בארץ, המבנה הריכוזי אך ליברלי של הכלכלה והמינהל, הקלו על התארגנות ופעילות פלילית מאורגנת. מחקר מעקב (שערך מחבר המאמר ושלא פורסם) על הקבוצות שהיו פעילות בשנות ה-80 מראה תהליכי יציאה מפשיעה, השקעת כספים בעסקים לגיטימיים, המשכיות בכל זאת בסחר ברכוש גנוב ולאחרונה בהברחה של פרוצות ממדינות חבר העמים. מה שחשוב הוא שהמעבר כלפי התמסדות קונפורמית נבע בחלקו מכשלון הקבוצות הפליליות ליצור קשרים מושחתים עם השלטון ואפילו המקומי, ומתהליכי "התברגנות" שהיו קשורים גם בתהליכי קליטה מוצלחת בחברה הישראלית.²⁸

התקופה המדעית מאופיינת גם על ידי כתיבה מדעית על נושא הפשע המאורגן, וזאת באוניברסיטאות. עלתה אז הדרישה לסכם את הנושא מבחינה תאורטית. מערכת הירחון "פליליים" ביקשה מהמחבר לסכם את הנושא כלומר את משמעותו של המושג, בהיבטיו השונים.²⁹

"Organized Crime among Georgian Jews in Israel" in *Organized Crime in Global Perspectives* (R. Kelly (ed), (1986) 172-192.

28 היציאה מפשיעה ופשע מאורגן: היבטים אישיים עדתיים וארגוניים, מחקר על ידי המחבר עדיין בתהליך.

29 ראה לעיל הערה 2.

שלב חדש בקיומו ובהתפתחותו של פשע מאורגן החל עם בואם של העולים מארצות חבר העמים משנת 1988. ההיבטים הפוליטיים של גל העליה הזה קיבלו מיד תשומת לב בתקשורת, כמו הכתבות על גניבות בחנויות, הונאות והלוואות בריבית קצוצה. בעיקר צוינה התופעה של זיוף מסמכים המעידים על יהדותם של עולים רבים, כדי לקבל אזרחות ועימה את "סל הקליטה". כמו כן צויינה מעורבותן של נשים רוסיות בזנות, ושל "מופקרותן" של נערות רוסיות המבקשות להתקבל בחברת בני גילן, ולרכוש "ציוד נשי" על ידי מתן שירותי מין ללא תמורה כספית ישירה.³⁰

את האופי המאורגן של "הפשעה הרוסית" ראו הכתבים בעיתונות ביבוא של פרוצות, השמתן בבתי בושת, פיקוח אלים עליהן, וכן קנייתן ומכירתן של הנשים הללו ותנאי העסקה של ניצול עד עבדות ממש.³¹

שוב ושוב עלו בתקשורת הטענות של הסתננות לארץ של לא יהודים בדרכי מרמה, זיוף מסמכים, ואפילו על ידי שוחד של כמה מפקדי הרשות.³² נושא של הפשע המאורגן של מהגרים מארצות חבר העולים קיבל תשומת לב ציבורית כאשר ראש אגף המודיעין של המשטרה הצהיר שהפשע המאורגן של הרוסים המהגרים מהווה "איום אסטרטגי".³³ כמו לפני "ועדת שימרון", המשטרה החלה לחקור את התופעה והקימה יחידה מיוחדת שעוסקת בנושא - "היחידה לחקר הפשיעה הבינ-לאומית", שעוסקת בעיקר בפשיעה המאורגנת של העולים מארצות חבר העמים ומארצות אחרות מהן באו המהגרים מרוסיה (אוקראינה, מולדביה, ולאחרונה מהרפובליקות המוסלמיות-הקווקזיות).

על בסיס המחקר שנערך עד עתה על ידי ועל סמך דיווחי התקשורת הגיונה מהדלפות מן המשטרה, אני גורס שיש פשע מאורגן בארץ, כאמור כסוג מיוחד של פשיעה מאורגנת. אפשר לראות את הסוגים הבאים של הפשיעה המאורגנת והפשע המאורגן בארץ, ושיש לה, לדעתי, כל הרכיבים של פשע מאורגן כפי שהוגדר על-ידנו.

30 מעניינת, ונדרש מחקר מיוחד, היא העובדה שגל העליה של העולים מרוסיה בשנות ה-70 לא נקשר כלל בפשיעה, אלא כמה כתבות על זיוף מסמכים של "יהדות", של סטטוס מקצועי וכן כניסתן של נשים רוסיות לזנות במכוני מסאז'ים ובתי בושת.

31 "הזנות הרוסית" שינתה גם את אופי ומבנה הזנות בישראל, כאשר זנות רחוב נשארה כמעט כולה, זאת של ילדות הארץ בעוד "הזנות הרוסית" רובה של זונות מקצועיות, שיובאו על ידי זיוף מסמכים, והתחזות לתיירות ואפילו נזירות, הושמו בבתי בושת. זוהי זירת זנות האסורה בארץ אך "נסבלת" על ידי המשטרה כל עוד לא מועלות תלונות אורחים, או חשד לפעילות פלילית. קיים כבר דו"ח מיוחד בנושא הזנות המאורגנת הו שקיבלה את השם של "סחר בנשים".

32 ההיבטים הפוליטיים של נוער עולה מרוסיה (ולאחרונה גם אתיופי) גם הם קיבלו תשומת לב ציבורית. מחקרים בנושא מתקיימים על ידי המשטרה, חוקרי המכון לקרימינולוגיה באוניברסיטה העברית, ואגודת "עלם" באוניברסיטת תל-אביב.

33 א' דוידוביץ "הפשע המאורגן" מראות המשטרה 157, 1994, 40-44 (חלק א'); מראות המשטרה 159, 1994, 40-36.

הפשיעה הילידית היהודית - זו שפעלה ועדיין פועלת, שמקורה עוד משנות ה-50 שנידונה בדו"חות השונים שצויינו למעלה. הפשיעה המאורגנת הזו עוסקת כיום בעיקר בסחיטה ופרוטקשן, ביבוא והפצת סמים, בהימורים בלתי חוקיים. ברמה מקומית היא משתפת פעולה עם הפשע המאורגן "הרוסי", בכמה מקומות היא מתנגשת עמו, כאשר היא נדחקת על ידי "הרוסים" בעיקר בתחומי הסחיטה וההימורים. לפשיעה "הילידית", שרובה עדיין של דור שני ושלישי של העולים מארצות האיסלאם, יש עדיין שליטה בתחום היבוא והפצת סמים, והיא מקיימת גם קשרים בעיקר של הברחות, עם הפשיעה המאורגנת של ערביי ישראל ועם קבוצות עבריינים מאורגנים של תושבי השטחים.

הפשיעה המאורגנת של ערביי ישראל - זו עוסקת כיום בגניבות מאורגנות וביבוא (בעיקר מלבנון) של סמים והפצתם. קבוצות אלה הן מהמגזר העירוני הערבי (כולל דרוזים) ובדווים (בעיקר בנגב). בכמה מקומות קיימת אלימות רבה בין קבוצות ערביות על שליטה בתחום הפצת סמים (כמו מאבק החמולות הידוע בעיר רמלה). כמה מקבוצות אלה משתפות פעולה עם קבוצות ישראליות יהודיות, בעיקר ביבוא בהפצת סמים.

פשע מאורגן באוטונומיה

ממידע שאספתי, נמצא שיש פשיעה מאורגנת בשטחי האוטונומיה, עם קשר בעיקר "לכוחות הביטחון" העוסקים בסחיטת סוחרים ובהרשאה להברחות מישראל ולישראל. יש כנופיות מאורגנות של גנבי רכבים, מזייפי קלטות ותרופות והברחתם לישראל, ואלה קשורים לסוחרים ישראלים, לאו דווקא אלה הקשורים לפשע המאורגן הישראלי.

ידוע, שפשע מאורגן אינו יודע גבולות. ושיתוף פעולה בין פושעים מקצועיים, פשיעה מאורגנת, ופשע מאורגן בין עבריינים באוטונומיה, עברייני ישראל ושל ישראלים יהודים יתרחב ויתפתח. היקפו ואופיו תלויים בגורמים שונים כולל תגובת גופי הפיקוח, יעילותם ויורם.

הפשיעה המאורגנת ופשע מאורגן של עולים מרוסיה - זהו ענף הפשע המאורגן המעסיק כיום בעיקר את גופי האכיפה ואת התקשורת בעוד הענפים האחרים שתוארו למעלה, נידונים בפומבי לעיתים. בפשע מאורגן "הרוסי" יש לראות כמה סוגים. ראשית, הפשיעה "הטבעית" הקשורה בתנאי הסתגלות וקליטה. כאן פועלים מקצוענים העוסקים בזיוף תעודות זכאות שונות, הלוואות בריבית קצוזה, ובשרותי תווך עם המוסדות והשירותים של המדינה או הרשות המקומית.

קבוצת מאורגנות רוסיות (חלק מהן גם עם קשרים ברוסיה) עוסקות, תוך שיתוף פעולה עם ישראלים, בהפצת סמים, במכירה וקניה של רכוש גנוב, בהפעלת הימורים בלתי חוקיים. סוג זה של פשיעה מאורגנת לעתים נקשר עם הפשיעה הכללית של העולים כגון גניבה מחנויות, אלימות במשפחה.

מה שחשוב בסוג פשיעה זה הוא השימוש הרב באלימות הכרוכה בסחיטה, או בתחרות בין קבוצות על שטחי פעולה.³⁴

הטיפוס השני של הפשע המאורגן הרוסי (אם כי הוא קיים גם בקרב הישראלים היהודים) הוא "המקומי/בין-לאומי". - כלומר, הפעילות הפלילית של קבוצות מקומיות מאורגנות ולעתים מפוקחות על ידי קבוצות מרוסיה (או אוקראינה או מולדביה). ידועות הקבוצות שיש להן בסיסים במוסקבה, בסנט-פטרבורג או בערים ברפובליקות המוסלמיות. רובן עוסקות בסחר בנשים (הבאתן, השמתן, פיקוח עליהן, מכירתן). חלק מהרווחים מועבר ל"מנהלת" ברוסיה.

34 זהו שלב בהתפתחות פשע מאורגן הקרוי "השלב החמסני" המאופיין באלימות, אך גם לעתים בשחיתות של מי שיש "לרפדו" על מנת שיקדם את פעילות הקבוצה, או על כל פנים, שלא יפריע לפעילותה.

קבוצות אחרות עוסקות ביבוא-הברחה של סמים ואחרות מתמחות בזיוף מסמכים, או בהונאות שונות, כאשר הרווחים בחלקם מועברים לחו"ל ואחרים מושקעים בקניית נדל"ן ועסקים לגיטימיים. חשוב לציין שמסביב לנושא הזנות המאורגנת התפתחה תופעה של סחיטת בתי בושת, חטיפת פרוצות ומכירתן. עוסקות בכך קבוצות של מהגרים רוסיים חדשים יחסית (שעלו בין השנים 1988-1996) אך גם מהגרים ותיקים שעלו מרוסיה ומגרוזיה בשנות ה-70 וה-80.³⁵

הפשע המאורגן "הגבוה" – הוא הסוג השלישי של הפשע המאורגן הרוסי (אם כי קיים גם לגבי ישראלים ילידי הארץ הפועלים מחוץ לגבולות המדינה). הקבוצות הפועלות מתרכזות בהשקעת סכומים גבוהים³⁶ בבנקים, בנדל"ן ועסקים. כסף זה מובא מארצות חבר העמים, ומהווה רווחים מעסקים לכאורה לגיטימיים, או עסקים פלייליים ממש. ההשקעות נעשות בארץ (כמו גם בארצות אחרות) ומאחר ועד עתה אין שואלים על מקור הכספים, ישראל נחשבת מקום מבטחים להשקעות.³⁷ ידוע על מפגשי משקיעים מן "המפיוזים החדשים" בארץ כדי לתכנן את ההשקעות. למשקיעים יש נציגים, רוסיים ומקומיים (עורכי דין, אנשי עסקים וכן פוליטיקאים ברמה מקומית). מה שהתגלה מאחד המשקיעים הללו, אם כי הוא תושב הארץ (הכוונה ל"מקרה לרנר") הוא הנסיון לשחד על ידי שוחד בחירות, פוליטיקאים גם ברמה הלאומית.³⁸

ההסבר לעליה ולהתפתחות פשע מאורגן אינו מענייננו כאן,³⁹ אך ברור שיש להבינה על רקע תנאים מקומיים של "כח אדם" המוכן להתגייס ולפעול במגזרים פלייליים, הזדמנויות לפעולות פלייליות הנובעות מן התהליכים הכלכליים והחברתיים (ביקוש למצרכים ושירותים, אבטלה, מערכת אכיפת חוק הנתפסת כלא מרתיעה וכו'). ונתגלה שבקרב העבריינות הרוסית (כולל עבריינות נוער) מערכת האכיפה והמשפט נחשבת כבלתי מרתיעה, אם כי לא מושחתת. נמצא גם שהמקצוענים אינם נשברים בחקירות.

מאחר ואנו עוסקים בשאלה אם יש פשע מאורגן בישראל, לא נכנס כאן למבנה הארגוני של הקבוצות הפלייליות המאורגנות.⁴⁰

לאור ה"מקרה" של עופר נמרודי, ושוב בהנחה שתוכח האשמה המיוחסת לו בכתב האישום, עלתה השאלה אם אפשר לראות גם במקרה זה, תכונות של פשע מאורגן. כבר בדיון התיאורטי על פשע מאורגן נדון הקשר בין פשע מאורגן ופשע צווארון לבן של אנשים, עסקים ותאגידים. בהנחה האמורה אין ספק שאנו עוסקים ב"מקרה נמרודי" בפשע צווארון לבן של תאגיד.⁴¹

יסודות של פשע מאורגן קיימים גם בפשע צווארון לבן של חברות ותאגידים כלכליים לגיטימיים: המשכיות הארגון והמשכיות הפעולות הכלכליות במטרה להשיג רווחים (ויכולת

35 זהו שלב בהתפתחות הפשע המאורגן הקרוי "השלב הפרזיטי", שעוסק בהספקת מצרכים ושירותים, מאופיין אמנם באלימות אך עולה השימוש בשחיתות כדי להגן על העסקים המתרחבים. יש כבר העסקה של בעלי מקצוע ישראלים כמו עורכי-דין רואי חשבון, מומחי השקעות ואחרים.

36 אומדנים שונים של ההשקעות הם בין 2 ל-5 מיליארדי דולרים.

37 עומד לחקיקה החוק המאפשר השקעה בבנקים עד לסכום מסוים ללא שאלות על מקור הכסף ומי המשקיעים.

38 לשלב הזה של התפתחות הפשע המאורגן כי יש כבר קשרים הדוקים עם הממסד השלטוני על שלוחותיו, קרוי "השלב הסימביוטי", ראה דיון על השלבים אצל אמיר לעיל הערה 2.

39 ראה דיון ובבליוגרפיה אצל אמיר, שם.

40 ראה דיון אצל אמיר לעיל הערה 2, וכן לעיל הערה 4.

41 על הגדרות והבחנות בעבירות צווארון לבן, ראה:

D. Friedrich, "Trusted Criminals! – White Collar Crime" in *Contemporary Society* (1995).

וראה הביבליוגרפיה הנרחבת שם.

הסתרתם אם אפשר), במאמצים לגיטימיים וגם בלתי חוקיים על-מנת לשמור על מקומם בשוק ולנסות להגיע לכדי שליטה כלכלית ופוליטית בתחום העסקי או הגיאוגרפי בו פועלים החברה או התאגיד. חשובה גם פעולות של הונאה, יצירת חלון ראוה של מהוגנות אלא אם כן יש בארגונים גם ביטוי בוטה של אלימות.⁴²

ההבדל בין החברה, תאגיד כלכלי לגיטימי וארגון פלילי מאורגן הוא בכך שהמוצרים והשירותים שהחברות הכלכליות הלגיטימיות משווקות אינם נחשבים בלתי חוקיים, אלא אם כן התאגיד גם מייצר ו/או משווק מוצרים ושירותים בלתי חוקיים. אך יש להבחין בין פעילות פלילית חדר-פעמית, מחזורית (עולה בזמנים קבועים, למשל הונאות בחימום בתים בחורף), או פעילות כלכלית בלתי חוקית ממושכת עד קבועה.

המחקר מגלה מקרים רבים בהם חברות כלכליות לגיטימיות פונות לפשע המאורגן לקבלת שירותיהם כגון: גביית חובות, השקעות, שיווק, ריסון ארגוני פועלים, הלבנת כספים או שיתוף פעולה ממש בעסקים. לענייננו חשוב באיזו מידה החברה והתאגיד הכלכלי הלגיטימי משתמש בשירותי הפשע המאורגן לשם שמירה או קידום מקומם בשווקים, עד לכדי ניסיון ליצור שליטה בהם.

וכמובן הפשע המאורגן מעורב בפשעי צווארון לבן של עסקים ושל חברות ותאגידים, כאשר הוא חודר, באופן חוקי או פלילי באופן ישיר או עקיף, לעסקים כלכליים חוקיים. פשע צווארון לבן הופך אז לפשע מאורגן.⁴³ בכל האפשרויות הללו מתערפלת לעיתים ההבחנה בין פשע מאורגן ופשע צווארון לבן של תאגידים ואפשר לטעון שאין טעם בהבחנה בין פשע מאורגן ופשע צווארון לבן של תאגידים. ויש לראותם על רצף של לגיטימיות וא-לגיטימיות של העסקים.⁴⁴ ההבדל ביניהם הוא אזי, בשכיחות, במידת התכנון - בסיסטמיות של השימוש באמצעים חוקיים או פליליים, לקידום מטרות כלכליות לגיטימיות וחוקיות, או פליליות.⁴⁵

נראה שבמקרה של נמרודי, כפי שזה מדווח בכלי התקשורת, קיימים התכונות של פשע מאורגן: מתגלים הניסיונות להגדלת הרווחים, ולשלוט בשוק (העיתונות והפרסומת). אך שני אלה לכשעצמם אינם בלתי חוקיים. אולם, כפי שנראה עד עתה, האמצעים להגשמת מטרות אלה הם בלתי חוקיים: סילוק מתחרים, תוך שימוש או איום בשימוש באלימות ובשחיתות, "מעריב" אינו ארגון של פשע מאורגן, אך יש חשד, שעדיין יש להוכיחו בבית משפט, שנעשו בו באופן סיסטמתי, פונקציונלי, ומה שנחשב על ידי בעליו כ"הכרחי", פעולות פליליות, מהן (אלימות ושחיתות) שהם כאמור רכיבים הכרחיים באפיון של פשע מאורגן.

M. Levi "Phantom Capitalist" in *Criminal Law in Action*, (W. Chambliss, ed.) (New York, 1984) 42

ראה: Cressey לעיל הערה 9, הערה 19 שם, וכן ביבליוגרפיה אצל Amir, לעיל הערה 2 בעמ' 149-201.

F. Hagan "The organized Crime Continuum" *Criminal Justice Review* 8 (1983) 52-61; ראה: 44
.D.C. Smith *The Mafia Mystic*, (1975)

Pearce, and Snider (Eds) *Corporate Crime: Contemporary Debates* (Toronto Press, 1995) 45
ראו: פרידריך לעיל הערה 37.

ההיסטוריה של פשע מאורגן בארצות רבות ובעיקר בארצות הגירה, מלמדת אותנו שפשע מאורגן לא ייעלם למרות המאמצים שמושקעים ויושקעו במלחמה בו. הוא עשוי להישאר בשלב החמסני והפרזיטי, אם השלטון ישאר נקי משחיתות, ואם ישראל שוב לא תהיה מקום מבטחים להשקעות הון שחור, על מנת להלבינו.

אולם שינויים במוצא של המהגרים, למשל יותר עולים מהרפובליקות האסלאמיות (קווקזים) יביאו לכניסת אופי חדש לפשיעה המאורגנת,⁴⁶ או עליית פשיעה מאורגנת ופשע מאורגן בקרב כרבע מליון (אם לא יותר) של הפועלים הזרים בארץ.⁴⁷ ויתכן, כפי שקרה לקבוצות פשע מאורגן בעבר, רבים מחבריהן יצאו מן הפשיעה המאורגנת (אם כי כמה עדיין עוסקים ברכוש גנוב ובפשיעה קלה). תהליך הניעות החברתית, ה"התברגנות", יפעל גם על רבים מן העולים שהם חברים בקבוצות פשיעה מאורגנת ופשע מאורגן רוסיים.⁴⁸

מאידך יתכן שהפשע המאורגן הרוסי, יחד עם הישראלי (יהודי וערבי) ייהפך לכח חזק בשווקים פלייליים (של סמים, הימורים, רכוש גנוב וכו') ובשווקים לגיטימיים מסויימים. כלומר, ההשקעות והפעולה של עסקים לגיטימיים באופן לגיטימי או בלתי לגיטימי מה שיהפוך את הפשע המאורגן, לפשע של צווארון לבן.⁴⁹

מחקר רב עוד נדרש בהיבטים שנדונו במאמר זה, ובאחרים שלא נדונו כמו: מבנה של ארגונים ופעולותיהם השייכים לקבוצות אתניות שונות, מה יובא ומה נוצר, התפתח והשתנה בארץ, מה קורה לדור שני של מנהיגים ופעילים בפשע מאורגן. הקשר בין ארגונים אתניים של פשע מאורגן בארץ (ילידים, רוסיים, ערבים וכד'), ובעיקר הנושא של הקשר בין הפשע המאורגן וזרועות השלטון: אופי המאבק בתחום החקיקה ומדיניות האכיפה של השלטון בפשע המאורגן ותוצאותיו, אך גם האפשרות של יצירת שילוב מושחת בין השלטון והפשע המאורגן, שעד היום ידוע כקיים ברמה המקומית בלבד, וגם כפי שידוע בשכיחות נמוכה. הטיעון שפשע מאורגן אינו קיים, כי לא נמצא קשר של שחיתות עם הרמות הגבוהות של השלטון (במפלגות, בכנסת ובמערכת המשפט) – מוטעה. פשע מאורגן מתקיים ברמה מקומית כשהוא "קשור" לשלטון המקומי (למשל שליטה בשווקי מזון תוך "הסתיעות" בפקחים העירוניים, או פעילות בתחום הסמים והזנות המקבלת "חסות" של שוטרים מושחתים).

בשאלה אם יש פשע מאורגן בישראל עסקנו, תחילה, על ידי תאור הויכוח לגבי הגדרת המושג והתופעה. בסופו של דבר זוהי הגדרה פוליטית, המקבלת ביטוי סופי בחוק: "פוליטיקה" במובן של כוחן של קבוצות להגדיר את התופעה ובכך לקבוע את הטיפול בה, בכיוון של חקירה ואבחון של רקע, ותכונותיהם של המעורבים בה. חלק מן ההגדרה כולל גם יסודות של הסבר עלייתה

46 יש כבר ניצנים ל"פשיעה הקווקזית" – יותר אלימות כנופייתית, יותר שחיטה.

47 ויש כבר ניצנים לפשיעה מאורגנת של שחיטה, סחר בסמים וברכוש גנוב בקרב כמה קבוצות של הפועלים הזרים.

48 על אשר ארע בנושא "היציאה" מפשע מאורגן בארה"ב ראה:

H. Abadinsky, *Organized Crime, America* (1990) Ch. 4

49 על הקשר בין פשע מאורגן ופשעי צווארון לבן, ראה אמיר, לעיל הערה 2.

וקיומה. ואכן, במהלך הדיון ראינו את שתי הגישות השולטות בהסבר עלייתו וקיומו של פשע מאורגן: תוצר של תרבות, תנאים חברתיים וכלכליים ומבנה פוליטי אשר מיובא מבחוץ לארצות קולטות הגירה, או לחילופין תוצר תנאים כאלה בארצות שאינן קולטות הגירה. בשני המקרים פועלים תנאים דומים של נכונות קבוצות להכנס לפשיעה מועדת, מקצועית ומאורגנת, תנאים של שוק למצרכים ושירותים נדירים או קשיים לנגישות אליהם, (כולל שירותים רשמיים).

מה שעולה גם מהדיון הוא שפשע מאורגן אינו רק עניין קיומן של קבוצות אתניות מסוימות בעלות תרבויות המקדמות עיסוק כללי בפשע ובפשע מאורגן בפרט. ראינו כמה קבוצות כאלה במהלך דיוננו, אך תרבות של פשיעה מאורגנת ושל פשע מאורגן היא גם תוצר של התפתחויות פנימיות "בעולם התחתון", של קיום "מאגרים" של עבריינות נוער, חבורות רחוב, כנופיות פשיעה מקצועית ומהן לפשיעה מאורגנת שפשע מאורגן הוא אחד מסוגיו. כלומר, פשיעה מאורגנת אינה חייבת להתפתח לכדי פשע מאורגן, אך פשע מאורגן הוא במהותו סוג מסויים של פשיעה מאורגנת.⁵⁰

כאמור, כל הויכוחים לגבי הגדרת פשע מאורגן מסתיימים בהגדרה חוקית־רשמית. תוצאה זו היא לרוב פשרה, הסכמה לגבי הגבולות המוסריים של החברה, אם כי יתכן שגבולות ההיתר המוסרי שקובע החוק אינם משקפים וכוללים את הצרכים והעמדות של מגזרים רחבים בחברה, למשל היחס להימורים או סמים, שבהם פועל הפשע המאורגן כספק מצרכים לשווקים השחורים הנוצרים בגלל האיסורים הערכיים על השימוש בהם. במקרים אלה החוק הפלילי הוא הפתרון למאבק, דחוק ככל שיהיה⁵¹ המוסריות או העדרה לגבי ההתנהגויות והפעילויות הקשורות בפשע מאורגן הופכות אז לנושא למשא ומתן לגבי ההגדרה החוקית והמדיניות הנגזרת ממנה.

הויכוחים לגבי מהותו, אופיו ופעולותיו של פשע מאורגן מקבלים לבסוף ביטוי בהגדרות חוקיות (של חוקים סובסטנטיבים כמו בנושא הלבנת כספים ו/או פרוצדורליים). הם מביאים למדיניות של הקמת יחידות מודיעין וחקירה מיוחדות, הקמת שיטות ומנגנוני חקירה חדשים במשטרה (שימוש נרחב בהאזנות סתר, בסוכנים סמויים) או מתן הגנה לעדים, או לקביעת מדיניות ענישה מיוחדת כמו חילוט רכוש.

מכיוון שכך, אפשר שקבוצות יצליחו להכניס לחוק המגדיר "פשע מאורגן" גם עבירות צווארון לבן של תאגידים, כגון עבירות נגד הסביבה (כפי שנכלל בהגדרת פשע מאורגן בהולנד). יוצרים אז דמוניזציה של תאגידים ושל עברייני צווארון לבן, דימוי שהיה קודם מיוחס רק לפושעי רחוב. מאבקי הגדרה והסבר נשמכים על ממצאי מחקר חברתי וכלכלי של ארגונים, של כלכלה פלילית וכלכלה שחורה, מחקר המבנה הארגוני של ארגוני פשע מאורגן (מודל "הפטרון" או "הבוס" או מודל בירוקרטי־סינדיקטי), וכמובן מחקר חברתי היסטורי של הקשר בין תנאים חברתיים פוליטיים ועלייתו של פשע מאורגן, וסכנת החדרת שיטותיו הנלוות לתחומי החברה, הכלכלה והשלטון הלגיטימיים.

50 על ההגדרה המקובלת כיום של פשע מאורגן ועל הבעיות מסביב להגדרה, ראה אמיר לעיל הערה 2.

51 ואומנם משרד המשפטים עומד לפני סיום חקיקה חדשה בנושא הפשע המאורגן כאשר הוא מקבל אך משנה ואפילו מרחיב את חוקי R.I.C.O המועמדים לטפל בנושא בפשע המאורגן.